

En enda utfästelse trädde i kraft: mandatet upphörde den 15 maj och redan vid midnatt inställde den brittiska förvaltningen formellt sina funktioner. Några timmar tidigare, på kvällen den 14 maj 1948, en sabbatsafton, utropades staten Israel av sionistiska nationalrådet. Samtidigt inledde de arabiska arméerna från redan förberedda ställningar på Palestinas mark och längs gränserna en samfällad offensiv mot den judiska staten, som på resolutionens spillror försvarade sitt liv.

PROLOG I HAIFA

Den grekiska ångaren "Teti" kom fram till Haifa på nyårsafton. En ljum laber vind kom in från havet med fartyget och drev breda azurblåa vågor framför sig. Solen stod högt och det var ganska varmt så att man kunde ligga med uppknäppt skjorta på pressenningen över en livbåt och titta på bogvattnet som skar diagonalt över vågorna och ristade havet med fransiga band av skum och bubblor.

Redan innan den avlägsna palestinska kusten kom inom synhåll syddes det växande ljudet från flygplansmotorer ihop med det monotona dunket från våra maskiner och snart brusade en fyrmotorig engelsk Halifaxbombare förbi fartyget i höjd med masttopparna. En signallampa blinkade från planet och sedan gjorde den stora grågröna maskinen en djup lov över havet och kom tillbaka ännu en gång och en tredje, medan flaggmatrosen på bryggan sysslade med signaldukarna och slutligen hissade en kombination som angav vilka vi var och vart vi skulle. Planet blinkade ännu en gång och gick mot norr, och kort därefter dök ett par långa gråa skrov med släpande rökflätor upp vid horisonten och försvann igen. Den yttre blockadgördeln var

passerad och synranden i öster bröts redan av ett gråblått band som låg över vattnet och växte ju mera vi närmade oss: Palestina.

Det var trångt av folk ombord men mycket få av dessa skulle debarkera i Haifa, flertalet var på väg längre norrut, mot Beirut och Cypern och det var ett färgrikt sällskap, sådant som man kanske möter bara på orientaliska linjer. På presenningen över livbåten satt också två unga greker som hade gått ombord i Alexandria och bakom oss på övre däck satt och halvlåg en hop civilklädda egypter som efter vad grekerna sade skulle landstiga i Syrien för att ansluta sig till den arabiska befrielsearmén som utbildades och utrustades för kommande insatser mot Palestina. Grekerna berättade att de hade jobbat först för den brittiska ökenarmén som mekaniker och sedan på ett egyptiskt garage där de hade förtjänat fyrtio piaster om dagen men ändå fått avsked därför att Egypten under dessa dagar inledde en aktion mot främlingar för att lätta trycket av sin egen arbetslöshet och rikta en växande arbetarjäsning längs kanaler som ledde bort från regeringens bord. En stund rörde sig samtalet om den nordiska arbetarrörelsen och demokratisk lagstiftning och organisation som gav grekerna en osäker längtan i ögonen, tills bevakningsplanet kom och med sin motorröst sågade av pratet.

På nedre däck hade passagerarna från andra klass matsal skockat sig längs relingen och betraktade ivrigt det växande kustbandet, fartygen och vågbrytarna nedanför Carmelberget. En väldig redd öppnade sig framför Haifa och på redde

lastfartygen som en hjord boskap på bete, orörliga, rostfläckade, med döda skorstenar. Någon räknade dem och kom till fyrtio men hade ändå inte räknat alla, och när vågbrytarens pekfinger svängde förbi oss öppnade sig också en inre redd med andra fartyg förtöjda längs lastkajen och innanför piren. Haifa låg framför oss som en bred skål av grågröna sluttningar med terrassformigt grupperade kvarter, genomskurna av gator som från höjderna brant löpte ned mot hamnen. Ett avlägset stön av lyftkranar och den tunna metalliska klangen av rullande plattformar och trallor nådde ut över vattnet tills också detta ljud resolut bröts av skallet från "Tetis" ankarkättingar på marsch ut genom de rykande klysen. Vattnet var gråare här och vid bogen gupade några apelsiner som gula bollar.

De palestinska myndigheterna kom ombord och med dem kom alarmerande rykten som drog som en kall vind genom fartyget och färgade solljuset grått. Stämningen blev med ens orolig och pressad och ordet "oljebolag" bollades från grupp till grupp av upprörda röster. Något vämjeligt och blodigt hade helt nyligen utspelats där bortom kajerna, bortom packhusen och palmerna, vid Consolidated Oil Refineries stora anläggningar vars namn olösligt tycktes hänga samman med Haifa och Mellersta Östern och med hela den konflikt som under de senaste veckorna hade mognat på denna kust. De första tidningarna kom också ombord och det blev småningom klart vad som inträffat: ett upplopp av raffinaderiets arabiska arbetare mot de judiska arbetarna av vilka över fyrtio under några

timmar hade slagits ihjäl inför ögonen på den maktlösa direktionen, innan den ordningsmakt som bevakade detta orientaliska centrum hann avbryta massakern. Man berättade att några av de engelska cheferna hade brustit i gråt när de från kontorens fönster såg människojakten och mordet på fabriksgården, att judiska tjänstemän hade gråtit när de desperat krävde att ledningen skulle låta dem få några hössor som förvarades inlåsta för att användas vid fara, att många av de omkomna hade blivit så vanställda att de knappt kunde identifieras, och att antalet döda hade ökat från 39 till 42 sedan man efter en dag hade påträffat kroppar av ytterligare tre judar på botten i en oljekokare där de hade kastats ned.

Dessa berättelser som senare bekräftades och kompletterades med andra fragment gav vid handen att massakern var ett led i den terror som under dessa veckor drog över Palestina som upptakt till en växande arabisk kampanj mot delningsbeslutet. De arabiska vakterna vid raffinaderiets port hade denna morgon noggrannare än vanligt undersökt de judiska arbetarna och tagit ifrån dem deras fickknivar. Sedan flera dagar hade korta järnstänger, hammare och andra tillhyggen smusslats in på de arabiska arbetsplatserna och lagrats där. Några arabiska och armeniska arbetare hade varnat sina judiska vänner att komma till arbetsplatsen denna dag. Den extremistiska judiska organisationen Irgun Zvai Leumi fattade under inflytande av dessa rapporter ett fatalt beslut: dagen före upploppet exploderade några bomber kastade

från en bil bland en klunga arabiska arbetare som samlats framför raffinaderiets port, dödade elva och sårade ett femtiotal.

Långt senare, när jag kom i förbindelse med den underjordiska organisationen, förklarade man att bomberna hade varit ett desperat och oöverlagt försök att i sista stund stoppa den planerade lynchningen genom motterror. Tvärtemot denna fanatiska kalkyl verkade bomberna som en påkörare på de upphetsade arabiska grupperna och massakern drog med blod och vända över fabriksområdet. Trupper anlände först halvannan timme senare, alltför sent.

Nästa dag, på nyårsafton, kastades en bomb mot en buss med judiska sörjande på hemväg från begravningsplatsen där offren från massakern hade jordats, och den hårda runda smällen hördes klart ombord på "Teti" som låg i den inre hamnen och hade tagit ombord myndigheter och rykten. En blå rökpuff steg upp mellan husen där en gata löpte ned mot hamnen och omedelbart därpå hördes knallarna från en automatpistol från samma plats. I vattnet nedanför oss kom en roddbåt med två brittiska soldater, med gummiskor på fötterna och uppknäppta skjortor, den ene vid årorna, den andre halvliggande på aktertoften med ett armégevär över knäna. Vi ropade ned till dem och frågade vad smällen betydde.

— Vet inte, sade mannen vid årorna. That's the usual thing down here.

— Hur är det i land? frågade någon ivrigt, en oljeingenjör som kommit med sin familj från Vene-

zuela och var rädd om barnen. Engelsmannen pekade på geväret.

— You see that gun?

Han skvalpade runt med båten ett slag och berättade att han var från Guernsey och att det var den ljuvligaste plats på jorden; han var stationerad i Palestina sedan två år, tvi hundan.

Sedan väntade vi länge framför dörren till försalongen där passmyndigheterna satt och fick veta att ingen skulle få landstiga denna dag därför att tullkontoret hade stängt. En amerikansk rabbin som var min bordsgranne i andra klassens matsal, en högväxt karl med gräsprängt skägg och väldiga händer, tog nyheten särskilt hårt: han hade gått ombord i Marseille och hade, eftersom den grekiska kocken inte lagade ortodox judisk mat, under aderton dygn ätit uteslutande ägg och frukt, medan lukten från våra köttfat stack honom i näsan. Hela denna förmiddag hade han berättat hur ljuvligt en lökkrav smakar och hur man lagar färserad höna och fisk.

Hos passkontrollen måste alla visa intyg på att de hade skyddsympats mot kolera. Fartyget kom närmast från Egypten där epidemin under de senaste månaderna hade härjat fruktansvärt bland fattigbyarna, och under de senaste veckorna hade koleran visat tendenser att sprida sig till Syrien och andra arabländer. Inom Palestina förberedde de judiska sanitära institutionerna skyddsåtgärder mot epidemin och man överlade om att spärra gränsen mot Transjordanien; förstärkta Haganahstyrkor hade sänts mot nordgränsen för att upp-

fånga den illegala invandringen av araber från Syrien, men nya beväpnade grupper fortsatte trots spärrarna att strömma fram mot det inre av Palestinas arabiska zon.

Kvällen gick med en slocknande kaskad av klar-gula och gyllene färger från havet där solklotet som en glänsande apelsin hastigt sögs ned i en virvel av fladdrande skyar. En svag gyllene återglans från Carmelklippan höll sig svävande ännu några minuter som sagodoften från en orientalisk legend och sedan blev himlen plötsligt duvgrå och sval och de första slöjorna av mörker kom hastigt fram över landryggen som förelöpare åt natten, och ännu medan vi stod vid relingen och såg på hur ljusen tändes i Haifa föll natten över oss som ett dok och kvar var bara det varma ljuset från hyttfönstren och dallrande återspeglings i vattnet av andra ljus mycket långt borta. Den grekiske hovmästaren ringde för kvällsmaten som serverades två timmar senare än vanligt.

Vid elvatiden på kvällen avslutade jag en grekisk artikel nere i den trånga kabinen där ingen hade städat under resan, tog min rock och gick genom korridorens bastanta lukt av gammalt sänglinne, kappsäckar, olja och mat upp på mellandäck. I andra klass matsal var tomt, några besättningskarlar som hade helgledigt satt runt ett bord och spelade poker om vita bönor; rabbinen Fishman gick tidigt till kojs, köpmannen Gold, som hade en manufakturfabrik i Tel Aviv och som hade hjälpt mig att döda många ensamma timmar med älskvärt lugnt prat över ett schackbräde, hade antag-

ligen gått ned för att packa, familjen från Venezuela sov med sina bekymmer och sina barn, en schweizisk flicka som reste till Cypern för att möta sin turkiske man hade sökt upp ett sällskap på första klass där de förberedde en fest. Den grekiske kyparen sysslade med en skål sockrad konfekt och några glas.

På övre däck var det alldeles stilla och luften var fuktig och sval. Jag satte mig på en bänk, tände en cigarrett och såg myriader stjärnor brinna på himlavalvet som hade krängt över, lyft Karlavagnen upp mot masttopparna och kastat Polstjärnan långt bort mot horisonten. Mörker låg över fartyget, men detta mörker genombröts regelbundet av intensivt och kyligt ljus, blåvitt som skummjolk, svängande runt kring en avlägsen punkt på piren där hamnbevakningens kraftiga strålkastare arbetade från ett osynligt torn och vaktposter spanade längs ljustrålen, följande dess gång över det blanka svarta vattnet. Från en annan axel längre åt söder svängde ett annat likadant ljusfinger över redde och bröts med ljudlösa sekundsabba flammor när strålen träffade de orörliga fartygen och gick vidare. De båda strålarna kom skuggorna på övre däck att dansa en sällsam dans fram och åter, när det skarpa ljuset träffade livbåtar, ventilatorer och dävertar än från den ena sidan, än från den andra och vred deras skuggor framför sig.

Fartygen framträdde ur mörkret som dimfigurer, än mycket långt borta än helt nära, utpekade av det kraftiga skenet som strök halvcirkelformigt över havet och sedan trevande och skyndsamt pendlade

fram längs kustbandet för att åter inleda sin vaktsamma jakt över vattnet; men själva ljusskenet verkade långt mera reellt och påminde i denna omgivning om sökarljuset från två fängelsetorn, där någon osynlig stod och observerade spärren; man betraktade ljuset och glömde havet och väntade att få höra vakthundarnas skall. Hur många av fartygen på redde var Haganahs kapade immigrantfartyg, som hade ränt på blockaden under försök att uppnå Palestinas kust med sin last av människor utan certifikat? Hur många förbannelser och böner hade denna kust lyssnat till under de senaste åren?

Ännu för några månader sedan, denna sommar, hade den chockhårdade efterkrigsvärlden chockrats av händelserna kring "Exodus 1947", denna tragiska odysse som åter fäste uppmärksamheten på Palestina och kanske för första gången kom större folkgrupper utanför de sionistiska kretsarna att inse, att någonting där inte var som det skulle vara, och väckte protester bland dem för vilka Palestina inte hade varit något annat än det Heliga landet och ett brittiskt mandat. Under några veckor nådde de sionistiska rösterna också mycket avlägsna lyssnare och engagerade dem, och detta endast för ett immigrantfartyg bland många andra, som Palestina var stängt för. Flera faktorer kom "Exodus" att spela den uppmärksammade roll som det gjorde, den specifika atmosfären av hemlöshet och desperat kamp som omgav detta fartyg, den bittra åsynen av Englands brutala tvång mot dessa hemlösa, Tysklandsetappens tragedi, men kanske framför allt det hårdnackade motståndet hos människorna

ombord, den självupppoffrande idealitet som kom "Exodus" folk att framhärda med sin vägran att acceptera några andra alternativ än det enda: öppna Palestina för oss. Att denna ståndaktighet visades, inte av utvalda heroer, utan av vanliga, olyckliga människor, efterlämnade också hos den avlägsne betraktaren ett intryck av de mäktiga andliga drivkrafter som arbetade för denna idé och som skulle fortsätta att arbeta för den, så länge Palestinafrågan inte var slutgiltigt löst.

Ett passagerarfartyg på 2.000 ton hade inköpts av Haganah, som organiserade invandringen av certifikatlösa judiska flyktingar till Palestina, och seglats från Chesapeake Bay över Atlanten till den franska hamnen Sète, där fartyget tog ombord 4.554 judiska illegala immigranter (1.600 män, 1.282 kvinnor, 1.017 ungdomar, 655 barn) för att försöka bryta blockaden som spärrade det förlovade landet. De franska myndigheterna sökte kvarhålla fartyget i Sète, men besättningen kapade förtöjningarna under ebbitid, och "Exodus" stack till havs med sin mänskliga last, stötte på grund, lyftes av tidvattnet från grundet och fortsatte med östlig kurs. Fartyget siktades inom kort av en brittisk jagare, som skuggade immigrantbåten under två dygn och sedan avlöstes av andra krigsfartyg med samma intervaller; utanför Palestinas kust, på gränsen till territorialvattnet, bordades "Exodus" av blockadfartygen och infördes till Haifa med tre dödade och ett antal sårade ombord, och en gapande lucka på sidan efter bordningen.

Medlemmar av Sandströmskommissionen råkade

bevittna när de sårade och deras föräldrar fördes i land under bevakning för att stanna tills vidare, medan de övriga passagerarna överfördes till tre deportationsfartyg som åter vände stäven mot väster med icke angivet mål. Så inleddes affärens mest dramatiska skede, det som skulle göra "Exodus" namn tragiskt bekant över hela världen.

Gissningar att immigranterna som vanligt skulle landsättas på Cypern för att interneras där blev inte besannade, och först tre dagar efter avfärden från Haifa blev det bekant att destinationsorten var Frankrike, och att Londonkabinettet förhandlade med de franska myndigheterna om möjligheten att avbörda sig flyktingarna på fransk mark. Åtgärden baserades formellt på undantagsbestämmelser från krigsåren som gav engelsmännen rätt att avvisa varje immigrant och skicka honom tillbaka till den hamn där resan börjat. Oavsett att dessa bestämmelser var en produkt av mandatregeringen utan internationellt stöd, och oavsett att kriget sedan två år var slut, uppvisade åtgärden ännu en stor svaghet: dessa immigranter hade inte något hemland att sändas tillbaka till, det var människor som för länge sedan hade ryckts upp med rötterna, många av dem var överlevande från de tyska likvideringslägren, de kom från ingenstans och hade varit på väg till det land som de betraktade som sitt hem.

Omsider meddelades att de franska myndigheterna hade accepterat att ta emot immigranterna, som skulle inräknas inom den invandrarkvot på 8.000 personer som Frankrike hade öppen för

"displaced persons". Frankrikes villkor var emellertid att "Exodus" passagerare frivilligt lämnade fartygen. "Exodus"-gruppen avvisade erbjudandet.

Affären "Exodus" uppmärksammades av utlandspressen och blev en sensation för den, man anade den kamp som förestod. Från Englands sida gjordes försök att hemlighålla fartygens uppehållsort, men saken kom snart ut, och franska och utländska pressmän började anlända till Port de Bouc vid Marseille, där fartygen låg förankrade långt ut till havs. Ingen journalist släpptes ännu ombord på fartygen eller ens i närheten av dem, men franska myndigheter som hade företagit inspektion ombord fann inget skäl att tåga med vad de hade sett, och rapporterna kom ut om det flytande koncentrationslägret, om taggtråden kring passagerardäcket, om de beväpnade vakterna och de trånga logementen utan kojor.

Pressbullret kring "Exodus" verkade chockerande också på den engelska hemmaopinionen. *Economist* skrev att Paris engelska koloni ända sedan kriget inte hade sett någonting jämförligt med den ström av ovet som nu riktades mot England av franska journalister. Var journalisterna oförmögna att se den andra sidan av affären, Englands beredvillighet att finna en fristad åt flyktingarna? Om förhållandena ombord på fartygen var så bedrägliga som man skrev, nå, hade inte passagerarna full frihet att landstiga så snart de ville? Stod inte de franska lasaretten öppna för deras havande kvinnor och deras sjuka? Om det bedrägliga spektaklet fortsatte, var det inte slutligen judarnas eget fel?

Andra engelska tidningar anslöt sig till kören: sionisterna packade ihop människor på gamla skepp som sändes till Palestina, där skeppen oundvikligt måste bli kapade av brittena, varvid flyktingarna fick ta smällen, och England fick skulden, medan Haganah tog äran! Man framkastade att "Exodus" var provokation, upplagd som en propagandistisk manöver mot England.

Samtidigt pågick ett nervkrig ombord på flyktingbåtarna, där judarna bearbetades med övertalningar och rykten, det hette att skeppen när som helst skulle avsegla till tropisk hamn, att Frankrike var den sista människovärdiga chansen, att proviant för den nya resan redan hade tagits ombord. Skeppen låg kvar vecka efter vecka, medan ovissheten bearbetade nerverna: det var en principkamp, Englands mot sionismens. Judarna vägrade att landstiga. De hade åtta nyfödda barn ombord och sjuka, de hungerstrejkade och sände protester till Paris, där de förklarade att Frankrikes medgivande att behålla skeppen i fransk hamn verkade som stöd för nervkriget mot "Exodus". Dagarna gick under solsken och regn, den oroande mistralen kom från havet, skeppen låg kvar.

Skandalen växte allt mera och slutligen kom Englands beslut som skulle bryta dödläget och samtidig insätta en sista stöt mot den judiska motståndsviljan: nästa destinationsort skulle bli Tyskland. Beslutet var utomordentligt brutalt, eftersom ingen kunde vara okunnig om vad det betydde att sända judiska flyktingar till det land, som hade mördat sex miljoner judar under historiens värsta

massaker, bland offren många anhöriga till "Exodus" folk. Även *Economist* reagerade mot beslutet som tidskriften försökte tillskriva den ackumulerat upprörda stämning som rådde i engelska kretsar efter sprängningen av King David Hotel (1946) och hängningen av de två brittiska sergeanterna: "Det bästa man kan säga om denna handling är att den var dårlig. Men den berodde inte bara på tanklöshet. Inget tvivel kan råda om att en önskan att 'ge dem en läxa' hade sin andel i beslutet."

Det dramatiska slutkapitlet i denna judiska odysse är allmänt bekant: tvångstransporten som hela världen under några dygn följde med bestörtning och avsky, tumultscenerna på kajerna i Hamburg, protesterna, tårarna, och de tyska åskådarnas skratt. Trots allt är det inte dessa ögonblicksbilder som verkar starkast på åskådaren, utan den andliga kraften hos denna grupp människor som envisades att tänka kollektivt och accepterade även denna skymf, därför att de vägrade att godta individuella förmåner så länge den fråga var olöst som gällde hundratusental av dem.

Dessa människor hade inget hemland. De begärde sitt land av världsoptionen och deras enda chans att personligen nå denna opinion var att kvarstå under slagen. Den engelska bedömningen begick ett grundläggande fel, när den negligerade detta moment: Palestinafrågan var för judarna inte artificiell utan djupt essentiell, nödvändig, därför kunde "Exodus" inte behandlas som ett ensamstående fall utan måste lösas i sammanhang med hela komplexet, eller inte alls.

Många levande fartyg med legitima ärenden från oberoende stater låg på Haifas redd denna nyråsafton. Men det var spökfartygen som gav den egendomliga tunga atmosfären åt Palestinas största hamn, medan sökarljusen forskande jagade fram över vattnet.

*

Dragkampen om "Exodus" fortgick medan Föränta nationernas specialkommitté bedrev sina undersökningar på Palestinas mark och skar till den bisarra karta som slutligen antogs för delningsplanen den 29 november 1947.

Arabstaternas delegater hade lämnat konferensen under protest när detta beslut blev klart. Följande dag proklamerade Arabiska Högre Exekutiven i Jerusalem efter extraordinär session en generalstrejk under tre dagar, med början fredagen den 2 december, när den sabbatsfria arabiska befolkningen skulle uppbådas till demonstrationer mot planen. En delegation från Exekutiven uppvaktade Palestinas mandatregering med hot om samarbetsvägran om regeringen stödde delningen. Samma dag knallade de första skotten.

Oskyddade judiska bussar på väg mot Jerusalem besköts från bakhåll av arabiska krypskyttar, och fem passagerare dödades, medan judiska samhällen ännu jublade åt världsrådets dom. Överfallen fortsatte nästa dag och de följande med ständigt stegrade siffror på offren. Från judiska arbetarpartiet, Mapai, kom en proklamation om förstärkt beredskap över hela Palestina, och säkerhetstjäns-

ten utfärdade den första ordern om mobilisering av män mellan 17 och 25 år till judiska försvaret. På fredagen började arabstrejken, och samma dag kastades de första handgranaterna mot judiska kvarter utanför Jaffa. Genom Haganahs radio riktades en appell om besinning till alla judar:

"Provocerade akter av vedergällning och oansvariga repressalier mot den arabiska befolkningen skulle endast gynna de propagandister som anstränger sig att upphetsa de arabiska massorna till våld."

Andra strejkdagen började sysslösa arabiska skaror, anförda av uppviglare, att bränna och plundra judiska affärer i Jerusalem. Längs stadsgränsen mellan Tel Aviv och Jaffa sattes flera judiska hus i brand, och situationen blev så oroväckande att myndigheterna utfärdade order om 24 timmars utgångsförbud (curfew) för Jaffa. Alarmerad av Palestinas oro konfererade Förenta nationernas generalsekreterare, Trygve Lie, med sina medarbetare om möjligheten att begära säkerhetsrådets ingripande. England meddelade att situationen ännu inte var allvarlig nog för ett sådant steg. Mandatregeringens styrkor hade vid några tillfällen lossat varningsskott och angripit demonstranterna med battonger. På Jerusalems gator byggdes barrikader.

Den 5 december, sex dagar efter delningsbeslutet, rapporterades för första gången närvaron av organiserade arabiska band inom Palestina. Flera amerikanska tidningar började debattera frågan om aktivt stöd åt Palestinas judar, beväpning av Haganah, värvning av frivilliga till Palestina.

Andra pressröster avrådde från varje separat aktion mot krisen: "De stridande är inte rustade att hålla på länge." Inför engelska parlamentet förklarade Creech-Jones att mandatmakten ensam ansvarade för ordningen och ämnade vidta alla nödvändiga åtgärder för att trygga den. Mr Manningham-Buller frågade huruvida trupperna och polisen verkligen gjorde allt som stod i deras makt, och Creech-Jones försäkrade att så var fallet.

Skadade och sårade från orosområdena började fylla Palestinas judiska sjukhus. Nationalrådet upprepade sin fredsappell till araberna och varnade för kontraslag: "Det är inte av svaghet vi vädjar till er att inte söka strid." Antalet dödsoffer växte, lokalnotiser meddelade allt oftare överfall på obebakade platser, under mörker: "Found stabbed in the back." Specifika oroshärdar började kristallisera sig, men den arabiska befolkningen var på många platser ännu oberörd av kampanjen, och många samhällen med blandad befolkning höll orubbligt fred.

Efter några dagar utsattes Jerusalemvägen vid Bab el Wad för arabernas första organiserade anfall i stor skala, och en flicka bland passage-rarna dödades. Det rapporterades från orosplatserna att polispiketerna som regel anlände för sent för att avstyra bataljen, och att polisen därefter anställde vapenrazzior bland judarna och vidtog arrester. På några punkter hade polismännen öppnat eld mot det judiska försvaret. Kolonin Beit Yakov avvisade ett arabiskt anfall: polisvagnar anlände för att beslagta vapen, en upprörd folk-

massa protesterade mot dem, polisen öppnade eld och fem judar dödades; pressen offentliggjorde numren på vagnarna: 668 och 723. *Palestine Post* skrev:

”Razziorna efter vapen och polismaktens aktiva inblandning mot det judiska försvaret skapar en atmosfär av osäkerhet och nedsätter samhällets ansträngningar att freda sig.”

Creech-Jones meddelade den 10 december att Palestinamandatet skulle upphöra den 15 maj, enligt regeringens beslut, och att truppernas evakuerung skulle vara slutförd senast den 1 augusti. Orsak till femmånadsfristen var: ”England önskar inte lämna Palestina i ett tillstånd av oordning efter den mycket stora och dyrbara insats som England har gjort för Palestinas utveckling under mandatet.” Creech-Jones underströk ännu en gång att Palestinas regering inte ämnade använda sina resurser för att förverkliga delningen, inte heller acceptera någon form av internationell inblandning så länge mandatet bestod. ”Enligt vår uppfattning är den odelade kontrollen över Palestina ett grundläggande krav. Därför är det inte önskvärt att Förenta nationernas kommission för Palestina anländer dit förrän kort före mandatets utgång.”

En överraskande hållning, sedan man hade kalkylerat med en successiv inkoppling av kommissionen på Palestinas administration som en naturlig övergångsform. Hur kunde kommissionen endast på några veckor överta hela bördan och hela ansvaret för en utveckling som redan hotades av

väpnad kris? Varför var den odelade kontrollen så viktig för England? Skulle England göra allvar av sina utfästelser att sörja för ordningen, om inte, vad skulle ske? Nyss meddelades att alla inresor till Palestina för engelska fruar och barn skulle spärras från nyåret; någon avmattning väntades knappast.

Femton dygn efter delningsbeslutet nådde Palestinas dödskurva siffran 190, fördelad ungefär lika mellan araber och judar. Sex brittiska soldater och en polis hade stupat.

Från Haganahs underrättelsetjänst meddelades att syriska och drusiska stridsgrupper hade anlänt till Palestinas arabiska zon över gränsen från grannländerna. Det organiserade motståndet från judisk sida började ta form med nattaktioner mot arabiska befästa hus, som användes som skyttenästen och logement av de stridande; parallella aktioner insattes av extremisterna som bemannade bilar och gjorde raider med automatvapen och bomber mot starka arabiska centra. Ännu var endast förposterna aktiva från båda sidor, men tendensen pekade på stegrade oroligheter som småningom skulle engagera allt större grupper av befolkningen. Den arabiska krigspropagandan fortsatte att arbeta, och arabiska flyktingar från Palestina utpekades som argument för religionskriget mot den judiska staten. Tyngdpunkten för oroligheterna låg hittills övervägande i städerna; det var lättare att camouflera sig och slå i städerna, och den förmögna arabiska stadsbefolkningen kunde lättare oroas och bringas att flytta på sig, varmed agitationen skaf-

fade sig några att peka på och ropa över: "Judarna vill driva ut araberna från deras hem!"

Gamla recept på förtryck mot egna progressiva krafter användes nu som förut för att tysta ned de stämmor som sökte protestera mot krigskampanjen. Den arabiska rörelsen var en rörelse bestämd av ledarna: om ledarna önskade fred skulle det bli fred, om ledarna ville ha blod, skulle blodet flyta, också bland de arabiska byarna vilka inte ville ha blod. Arabvärldens väldiga underklass var en amorf massa som med olika medel kunde bringas att reagera i den ena eller den andra riktningen, och ledarna kände medlen.

Fredsvänliga arabiska grupper gjorde ännu försök att närma sig sina judiska grannar för att lokalt undanröja konflikten. Månad efter månad fortsatte arabiska byar att hålla fred, därför att deras huvudmän, mukhtarer, inte ville ha strid och inte önskade främmande krigare till sina byar; andra byar vacklade mellan fred och krig, ibland sköt araberna, ibland inte. Histradrut, den mäktiga judiska fackunionen, som från fredsåren hade förbindelser med arabvärldens svaga fackföreningar och skrämde socialistiska ledare, riktade ännu en gång ett upp-rop till de arabiska arbetarna att avstå från våldshandlingar, att söka upprätthålla kontakten med judiska fackföreningar och samarbeta med dem för Palestinas fredliga utveckling. Men arabiska fredsstämmor förstummades av den fortgående jäsnin- gen, under påtryckningar och hotelser från aktivis- terna; utanför arabstaden Gaza på sydkusten blev mukhtaren Yusuf Abu Elayish och hans bror mör-

dade av en arabisk hop, som angrep bröderna när de körde varor till en judisk koloni. Några resur- ser att ställa upp mot dessa hopar existerade inte hos araberna och morderna kunde fortgå ostraffat.

Någonting mycket handfastare än judarnas halv- beväpnade, illegala försvar och mandatmaktens likgiltiga polis hade behövts för att resolut släcka denna brand, medan den ännu höll på att gripa omkring sig. Resurser fanns uppenbarligen för en sådan aktion: omkring 80.000 man brittiska elit- trupper med modernaste beväpning stod inom ett område av ett medelstort svenskt landskaps omfång. Redan en demonstration av dessa styrkor skulle troligen ha varit tillräcklig för att förta krigsak- tivisterna lusten att fortsätta, för att eftertryckligt stabilisera läget; men ingenting blev gjort.

En konsekvens av dessa förhållanden var att mandatmakten genom sin passivitet medverkade till konfliktens utbredning, underlättade angreppet ge- nom att avvärja och förfölja det judiska självför- svaret, och förstummade de arabiska fredsrosterne genom att isolera dem och utlämna dem utan skydd åt aktivisternas våld.

Enstaka händelser föranledde den judiska led- ningen redan på detta stadium att officiellt beskylla regeringens polis för sabotage av det judiska för- svaret, sedan en tendens hade kristalliserat sig, att ordningsmakten inte ämnade ingripa till den anfall- nes skydd. *Palestine Post* publicerade under dessa dagar en karaktäristisk insändare som senare skulle följas av många andra i samma anda:

"Herr polischef! Vid jordfästningen av tio judar som dödades vid Kfar Etzion kommenderade ni två pansarbilar som eskort åt liktåget. Om samma pansarbilar hade eskorterat konvojen när den blev överfallen, hade det kanske inte varit någon begravning att eskortera nu."

För långsamt, för sent, för litet, var de anklagelser som mandatmaktens ordningstjänst allt oftare utsattes för. Men mandatmaktens hållning förändrades inte, och enstaka uppriktiga försök att hjälpa som brittiska poliser gjorde vid kritiska fall förmodade inte rubba den generella sura tendensen, som dömde ordningsmakten och armén till åskådarens roll, medan våldet tilltog. Vid årsskiftet hade antalet dödsoffer på båda sidor stigit till 420; omkring 900 sårade hade förts till förbandsplatserna.

*

Detaljerna i denna utveckling var ännu övervägande okända för mig denna natt, när jag satt ensam i ett mörkt hörn på "Tetis" övre däck, under stjärnorna. Under hela december, sedan resolutionen om Palestina antogs, hade jag arbetat på reportage från Grekland, där det också var gott om taggtråd och brandrök och blod, och där en döds-trött befolkning fortfarande förgäves väntade på freden. Nyheterna från Palestina hade varit summariska och ägnat mycket större uppmärksamhet åt den grekiska församlingens läge i det Heliga landet än åt landets inre konflikt och dess offer. Bombsmällen från land denna eftermiddag, och den

blåa rökpuffen som hade flutit upp från gränden, och maskingevärets knatter några hundra meter från fartyget, hade därför verkat överraskande naket och plötsligt. Raden av spökfartyg på Haifas redd, den sträva oljelukten från raffinaderiets lastkaj, ryktet om folkmassakern på raffinaderiet och stämningarna av anspänning och oro, hade lockat fram minnesbilder som länge tycktes ha legat på andra sidan av ett komplicerat dramatiskt skeende, och som denna kväll plötsligt framträdde i sin reella dräkt.

En kvinnofigur dök upp ovanför lejdaren och kom upp på däck, och jag kände igen flickan på samma sätt som man känner igen de flesta medpassagerare efter några dagar på sjön. Hon var från Polen, dotter till en judisk professor, som med sin familj hade deporterats av ryssarna långt bort från Lwow efter händelserna 1939, och som först efter kriget hade återvänt hem och beslutat att fortsätta resan till Palestina, därför att han inte längre fann något hem. De reste med invandringscertifikat, men hade ont om pengar och logerade bland många andra flyktingar på tredje klass däck, under oss, där folk sov utan bäddar bland bylten och bagage, och där luften ständigt var skämd och het av dunsterna från maskinrummet. Trots aderton dygn ombord var hon fortfarande prydlig och ren och intagande, men pratade litet.

Hon kom fram och slog sig ned bredvid mig på bänken och vi satt en stund och tittade på stjärnorna och på "Tetis" massiva skorsten som reste sig som en väldig skugga ovanför oss. Hon talade om att

hon hoppades komma in vid universitetet nu och att hon hade studerat vidare hela tiden med faderns hjälp, men att det naturligtvis inte hade varit som det borde ha varit och att hon hade mycket att hämta upp. Familjen skulle först bo hos en faster i Haifa, och fastern skulle möta dem vid tullhuset, och hon kom inte riktigt ihåg hur fastern såg ut därför att det redan var över åtta år sedan de hade skiljts och hon hade varit liten då, men hon skulle i alla fall försöka känna igen henne före de andra och springa fram för att kyssa henne. Hon smålog tveksamt och rätade till det blonda håret under mössan. Från försalongen hördes uppsluppen dansmusik, där pågick nyårsfesten under mycket buller. Från andra klass matsal, där kyparna spelade kort, hördes en släpig grekisk visa, och på mellandäck under oss stod några karlar från besättningen och gnlade med.

Alla dessa ljud och vårt samtal avbröts plötsligt av en fartygssirén, som vrålade till som en furie och genast ryckte några andra ångvisslor med sig och slog till oss bakifrån oväntat och häftigt. Från redde svarade genast andra dånande larmande röster, som växte och steg uppåt och blev allt flera, och smälte ihop med varandra till ett samfällt vrål från många fartygsstrupar, och med ens började också "Teti" vibrera, och skyar av ånga slog över oss när vårt fartygs stämman steg upp från ångpannorna och bröt genom sirenen med ett skrånande, stigande skrik som dansade som en häxkvast över däck: 00-00-00000-UUU! Den polska flickan och jag hade plötsligt rest oss från bänken, och när

jag såg på klockan var den precis tolv. Jag räckte henne handen och sade:

— Gott nytt år!

— Tack, sade hon. Tack, jag hoppas verkligen så...

Det hördes knappt vad hon sade därför att larmet omkring oss fortsatte att brusa och stiga medan fransiga ångskyar från många rör sakta drev över vattnet. Då märkte jag plötsligt att strålkastarljuset inte längre kretsade runt som förut utan hade stannat och målade en silvervit gata över havet. Sedan kastades det med en tvär sväng uppåt och undan och nedåt igen och började göra de vansinnigaste piruetter runt hamnen, dansande än bland fartygen ute på redde, än högt uppe på Carmelberget och på packhusens tak. Från andra sidan svarade kamraten omedelbart med samma ljusfantasier och under en lång stund lämnade de båda strålarna fullständigt havet och sin regelbundna roterande existens och jagade varandra som två demoner bland ångpelarna från böljande sirener. Fem minuter, tio, en kvart fortsatte denna kakafoni av vrål och ljus, medan gröna och röda signalraketer steg upp från fartygen och "Tetis" egen ångsiren borrade sönder mörkret över våra huvuden, och under hela denna tid hade man en sällsam känsla av att allt detta, fartygen och redde och jublet, var avskuret från kusten av en mur av mörker och tystnad som bildade en tvär akustisk och optisk kontrast mot festen på havet. Det var som om någon uppsluppen och berusad hade trängt sig in på en sjuk och hurrat i örat på honom, fullständigt likgiltig.

tig för om den andre orkade ansluta sig till jublet eller inte.

Haifa låg nattmörkt och stilla som om allt detta västerländska oväsen inte hade angått det, ensamt med sin växande ångest och sina döda, och spökfartygen ute på redde låg också mörka och döda.

*

— Ja, jag vet inte, sade Gold nästa morgon när en taxi förde oss från hamntullen upp genom Haifas soldränkta gator mot en busstation, varifrån vi skulle resa vidare åt söder. — Det påstås att kustvägen för dagen är säker, vapenvila lär råda längs vägen, men vem vet? I varje fall tänker jag resa, min familj är i Tel Aviv och jag har ingenting att beställa här.

Taxins säten var klädda med flätad rottingfiber och kändes svala men utanför var luften full av varmt, torrt, pudervitt damm som blåste upp från gatan, och några arabiska hamnarbetare som sov på en lastbrygga hade dragit upp sina trasiga mantlar över huvudet till skydd mot solen, som stod i middagshöjd; längre bort knäböjde några figurer vid en packhusgavel, pendlande med överkroppen mot jorden och med ansiktet vänt mot Mekka. Gatorna var folktomma och tysta, men vid utfarten från hamnområdet posterade några brittiska soldater med fårskinnsjackor och automatpistoler över axeln framför en vall av taggtråd. Sedan rullade några gråvita kvarter förbi med dammig grönska och spjäljalusier nedfällda framför fönstren, några grupper palmer med skäggkransar av torra blad

och taggiga stammar, värdiga som patriarker och melankoliska som Orientens vind, högt ovanför oss välvde sig Carmelbergets klippiga udde som bröt fram mot havet och rundades vid foten av den stora kustvägen mot söder.

En gråmålad trafikbuss stod färdig att avgå på den varma grusplanen framför stationen, och vi flyttade hastigt över vårt bagage från taxin och löste biljetter, köpte några apelsiner för resan och slog oss ned. I bussen satt redan rabbi Fishman med den orubbliga hatten på huvudet, lutad över en hebreisk tidning, och några andra halvbekanta från båten. Man berättade att det fanns en snabb och billig flygförbindelse söder ut från Haifa, men den var överbelastad och ingen visste när man kunde få plats; folk reste med bussen så långt det gick. På denna sträcka användes ännu opansrade vagnar.

Av några stadsbor som reste med oss fick vi höra de färskas radionyheter, medan bussen lämnade Haifa bakom sig. Denna natt, medan fartygssirener skrek över havet av jubel över det nya västerländska året, hade Haganahs förband utanför staden angripit den arabiska byn Balad esh Sheikh, där många arabiska arbetare från raffinaderiet bodde; raiden var judarnas väntade svar efter massakern på oljearbetarna, och fyrtio araber från byn stupade under den förbittrade nattliga bataljen. Samma natt hade invandrarskeppet "United Nations" lyckats bryta igenom blockaden norr om Haifa och landsätta sina passagerare på Galileens kust, nära Nahariya; omkring 200 personer arresterades.

rades efter en aktion av regeringstrupper men samtliga kunde legitimera sig som lagliga palestinska medborgare och måste åter försättas på fri fot; ännu en gång, som ofta förut, hade Palestinas judar assisterat vid landsättningen och sedan spelat bulvaner, medan Haganahs transportkommando förde flyktingarna undan polisen.

Men långt ute på det blånande Medelhavet spanade under dessa timmar blockadens örlogsfartyg efter skeppen "Pan Crescent" och "Pan York" som redan hade rapporterats på väg mot Palestinas kust från Rumänien med 15.000 nya invandrare utan certifikat; folkvandringen mot Palestina fortsatte. De brittiska trupperna på Cypern hade fått order att hålla sig beredda att ta emot dessa skaror; affären "Exodus" skulle inte upprepas.

Tre timmar rullade bussen åt söder längs den breda asfaltvägen, men mötte inte många andra fordon. Några arabiska byar med gråa fönsterlösa husklotsar och flätade vidjegärden skymtade på vänster hand uppe bland kullarna, några judiska kolonier drog förbi omgivna av lågväxta unga cypresser och djupa citrusplantager, där vinterfrukten lyste som myriader solbollar i grönskan; vidare följde gråa planteringar av olivträd, kalhuggna arealer som bereddes för nya citrusgenerationer, sumpiga strandängar med gles boskap, vågiga sanddyner där ingenting växte, och åter uppplöjda åkrar med smäckra rörledningar och roterande vattenspridare som tycktes spela en monoton melodi om arbetet. Ännu längre åt söder, bortom den stora vägknuten vid Tulkarm där engelska

vägs skyltar summariskt pekade "to Syria" och "to Egypt", och där en av Palestinas sextio statliga polisstationer reste sig som ett gult sandstensblock med vaktorn och glasskärvor på murkrönet, blev odlingarna allt djupare och trafiken tätade, och sedan kom de första stora industrierna med nackstyva hebreiska bokstäver över porten, och växande moderna bostadskvarter med kubistisk arkitektur och mycket glas som blänkte i solen.

Gold drog mig fram till en vattenkiosk och beställde apelsinsaft som de pressade åt oss ur färska fuktiga apelsinhalvor, och det smakade härligt efter resan.

— Tel Aviv, sade Gold och smålog över glaset. Välkommen — eller shalom, som man säger här. Den första helt judiska staden.